



UNIVERSITETET  
I OSLO

# Forelesninger i statsrett

Forholdet mellom lovgivende og utøvende makt

Høst 2018

av Benedikte M. Høgberg og Ola Mestad

Det juridiske fakultet, UiO

# Tema for forelesningen

1. Om lovgivende og utøvende makt
2. Parlamentarisme
3. Regjeringens opplysningsplikt
4. Riksrett





# 1. Om lovgivende og utøvende makt

Lovgivende makt – Stortinget

- Lovgivende myndighet
- Beskattende myndighet
- Bevilgende myndighet
- Kontrollerende myndighet

Utvøvende makt – regjeringen

- Utøver myndighet overfor borgerne på vegne av staten



# 1. Stortingets kontrollvirksomhet – oversikt

- Løpende arbeid i Stortingets komiteer
- Grl. § 82: Regjeringens opplysningsplikt
- Grl. § 75 c: Oppsyn m/ pengevesenet (Norges Bank)
- Grl. § 75 k: Riksrevisjonen
- Grl. § 75 f: Fremleggelse av statsrådsprotokoller
- Grl. § 75 g: Opplysninger om inngåtte traktater
- Grl. § 75 l: Sivilombudsmannen
- Europautvalget, EOS-utvalget, ad hoc granskninger
- Grl. § 15: Parlamentarisme



## 2. Parlamentarisme – hva er det?

- Sedvanerett og kodifisering
  - Tidligere konstitusjonell sedvanerett; Selmer 1884, Hornsrud 1928, (Hundseid 1933), Gerhardsen 1963.
  - Parlamentarisme kodifisert i GrL. § 15 f.o.m. 20/2-2007
- Negativ parlamentarisme/mistillitsvotum
  - Negativ parlamentarisme er kodifisert.
  - Regjeringen må gå av dersom Stortinget gir uttrykk for mistillit.
  - Rettslig plikt til å gå av ("innlevere avskjedssøknad til Kongen").
- Positiv parlamentarisme/investitur
  - Positiv parlamentarisme (investitur) finnes **ikke** i Norge.
  - Trenger nasjonalforsamlingens tillit til å danne regjering.



## 2. Mistillitsvotumet

- Hvem må gå av?
  - Den som får votumet mot seg;  
regjeringen eller en enkelt statsråd, § 15 1. ledd
- Kan alle stortingsrepresentanter fremme mistillitsforslag?
  - Sannsynligvis, jf. Kings Bay-saken (1963)
- Mistillitsvotum bør begrunnes, men ikke et krav
- Forretningsministerium *etter* mistillit – *før* avgang, jf. § 15 tredje ledd
- Konsekvensene av at regjeringen/statsråden ikke går av ved mistillitsvotum
  - Risikerer dom ved Riksrett, jf. § 86



## 2. Kabinettspørsmål

- Kabinettspørsmål
  - Regjeringen erklærer at den vil gå av dersom Stortinget ikke stemmer for regjeringens konkrete forslag
  - Neppe rettslig plikt til avgang
  - Når foreligger kabinettspørsmål?
    - Formuleringene må ikke være for løse
  - De to siste kabinettspørsmål:
    - Mars 2000: Bondevik I (gikk av)
    - November 2001: Bondevik II (gikk ikke av)





# 3. Regjeringens opplysningsplikt

Opplysningsplikt følger i dag av Grl § 82:

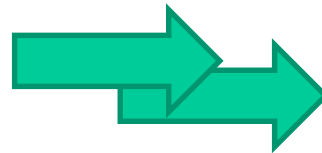
1. punktum: «Regjeringen skal meddele Stortinget alle de opplysninger som er nødvendige for behandlingen av de saker den fremlegger.»
2. punktum: «Intet medlem av statsrådet må fremlegge uriktige eller villedende opplysninger for Stortinget eller dets organer.»



# 3. Regjeringens opplysningsplikt

Forskjellen på 1. og 2. punktum:

Regjeringen ber Stortinget ta stilling til en sak de kommer med – 1. pkt.





# 3. Regjeringens opplysningsplikt

Saker som typisk kommer fra Regjeringen:

- Lovforslag Prop. L
- Stortingsmeldinger St. meld.
- Budsjettforslag Prop. 1 S

For slike saker foreligger en skjerpet opplysningsplikt:

«... alle de opplysninger som er nødvendige...»



# 3. Regjeringens opplysningsplikt

For alle saker, uavhengig av om de kommer fra Regjeringen eller ikke, gjelder 2. pkt:

- ...ikke fremlegge «villedende eller uriktige opplysninger».
- Plikten påligger hvert enkelt medlem av statsrådet, jf. § 5 og § 30 tredje ledd.
- Plikten omfatter opplysninger til Stortinget i plenum, presidentskapet, stortingskomiteene, Europautvalget og EOS-utvalget.
- Plikten gjelder ikke det som blir sagt i gangene på Stortinget, til pressen eller til andre.



# 3. Regjeringens opplysningsplikt – spørretime og interpellasjoner





# 3. Regjeringens opplysningsplikt – spørretime og interpellasjoner

## Spørsmål fra Stortinget til regjeringen

- Spontanspørretime
  - Spørsmål, svar og debatt på direkten
- Ordinær spørretime
  - Skriftlige spørsmål, muntlige svar, debatt
- Skriftlige spørsmål
  - Skriftlige spørsmål, skriftlige svar, ingen debatt
- Interpellasjoner
  - Mer omfattende skriftlige spørsmål, skriftlige svar og debatt



# 3. Regjeringens opplysningsplikt gjelder ikke i Vandrehallen





## 4. Riksretten – hva er det?

- En særdomstol som utelukkende dømmer i saker vedr «brudd på konstitusjonelle plikter», Grl § 86
- Regelendring i 2007
  - Alle riksrettssaker avsagt før denne tid.
- Saker for Riksretten begynner og slutter der
  - Ingen ankeadgang, heller ikke for skyldspørsmål
- Stortinget i plenum anlegger søksmålet
- Hvem kan dømmes av Riksretten?
  - Representanter for de tre statsmaktene
  - Ikke statsmaktene som organ





## 4. Riksrettens kompetanse

- Brudd på «konstitusjonelle plikter»
  - Kompetansen er eksklusiv
  - Konstitusjonelle plikter omfatter de plikter som fremkommer av Grunnloven og av konstitusjonell sedvanerett
  - Nærmere regler om påtale er fastsatt i ansvarlighetsloven
- Stortinget har ingen plikt, bare rett, til å overlate sakene til Riksretten
- Sanksjonene:
  - Straff, erstatning, fradømmelse av embetet, tilbakebetaling etc.



# 4. Riksrettens sammensetning og riksrettsprosess

- Grl § 86 tredje ledd
  - 11 dommere, hvorav 5 fra HR og 6 lekdommere (de siste er forhåndsvalgt for en periode på seks år)
- Riksrettergangsloven fastsetter regler om prosessen
  - Hjemlet i Grl § 87, men loven er ikke av konstitusjonell karakter
- Riksrettssaker begynner i KKK
  - 1/3 av medlemmene kan kreve nærmere undersøkelser
  - KKK avgir innstilling til Stortinget i plenum
    - Kan enten anbefale til St. at det tas ut tiltale eller de kan anbefale at St. ber Ansvarskommisjonen om å utrede riksrettsspørsmålet nærmere
  - Stortinget avgjør tiltalespørsmålet med simpelt flertall (men kan sende saken til Ansvarskommisjonen med bare 1/3 flertall)



## 4. Praksis fra Riksretten

- Praksis er sparsommelig
  - Kun 8 riksrettssaker på 200 år
  - I 3 av sakene er det avsagt fellende dom
    - Statsråd Fasting 1821
    - Statsminister Løvenskiold 1836
    - Ministeriet Selmer 1883-84
  - Vurderinger i KKK om Riksrett er hemmelige, med mindre initiativet kommer utenfra, slik med Fritz Moen-saken 2006
- Saken mot ministeriet Selmer omtales som parlamentarismens gjennombrudd
- Parlamentarisme har redusert behovet for Riksretten
  - Må trekkes en grense mellom politisk og juridisk ansvar